

BISERICA SF. GHEORGHE DIN BOTOȘANI

1. Istorici.

Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani e ctitorie a Doamnei Elena a lui Petru-Vodă Rareș. Ea fu zidită puțin mai înaintea unei a doua biserici pe care această Doamnă o ridică tot în Botoșani — biserică Uspenie sau a Adormirii Maicilor Domnului. Faptul că această evlavioasă ctitoră — care însă, după cronicarul contemporan Eftimie, nu era tocmai cuviosă în gânduri și fapte, căci îndemna pe Ștefan - Vodă, fiul său, a prigoni și tăia pe boerii țării — înălță, în același târg, una după alta, două biserici, se explică, după d. Iorga, prin împrejurarea că Petru-Vodă Rareș fu, poate, acela care dărui mai întâi soției sale venitul târgului Botoșani. Căci știut este

cum că din timpuri depărtate până la începutul sec. trecut, acest târg făcea parte din apanagiul Doamnelor Moldovei, de unde și numele cel mai purtat de *târg al Doamnei*.

Așezându-se deci, după moarte lui Rareș, la «curtea domnească» din Botoșani — menționată în documente până către sfârșitul sec. XVII — unde și lui Petru-Vodă îi plăcuse a sedea, Elena Doamna începu a zidi, din prisosul veniturilor sale, cele două biserici, pe care le termină în timpul domniei fiului său al doilea, Ștefan-Vodă Rareș: Sf. Gheorghe la

1551, Uspenia la

1552. Inscriptia acestei din urmă e precisă — la 15 August biserică era îsprăvită și, desigur, târnosită. Cu Sf. Gheorghe lucrul nu e aşa de sigur,

1. Bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.
Altarul și fațada dela nord cu clopotnița, înainte de restaurare —

2. Bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Altarul și fațada dela sud, înainte de restaurare —

Căci inscripția acestei biserici, care, după modul cum e redactată, cred că e pusă ulterior, după moartea silnică a Doamnei Elena, dă, ca an al zidirei, 7049 (=1541), în loc de 7059 (=1551). Iată această inscripție, dată și în reproducere la pagina 54:

Елена Деспотеска гвжда Петра Воеvod
поконнах създа сън храм въ иак стго вели-
комчника Георгіа въ Боткшанох тѣкъ, въ
дни гиці Іѡ Стѣфан Воевода, и съврѣшис к
ато „змѣя, мечъ ахтобриѧ.

=ELENA LUI DESPOT, DOAMNA RÂPOSA-
TULUI PETRU VOEVOD, A ZIDIT ACEST HRAM
ÎNTRU NUMELE SFÂNTULUI MARELUI MUCE-
NIC GHEORGHE ÎN TÂRGUL BOTOȘANILOR,
ÎN ZILELE DOMNULUI IO STEFAN VOEVOD;
ȘI S'A SAVÂRŠIT ÎN ANUL 7049 (=1541), LUNA
LUI OCTOMVRIE.

Ce fel de meșteri vor fi lucrat la bisericile Doamnei Elena nu cunoaștem. Știm însă că atât Petru Rareș

cât și fiul său Ilie-Vodă s'au slujit mult, pentru construcțiile lor religioase, cu meșteri sași din Ardeal. Se poate dar ca și Elena Doamna să fi adus atari meșteri, cari construiau după datina moldovenească — iuxta consuetudinem nostram, se spune lămurit într'una din scrisorile vremii, prin care se cer meșteri zidari dela Bistrițeni — adică cum construise Ștefan cel-Mare, între altele chiar aci în apropiere, la Păpăuți, biserică Sf. Nicolae, cu care Sf. Gheorghe — și negreșit și Uspenia — în forma sa primordială are multă asemănare.

Bisericile Doamnei lui Petru-Vodă Rareș fură zidite în vremuri neașezate, turburi... Puțin timp după sfârșitul Uspeniei, Ștefan-Vodă fu asasinate și Elena Doamna însăși sugrumată. E explicabil deci de ce ele au rămas nezugrăvite, biserici albe, cum

3. Bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Vederea dela No. 1, în timpul lucrărilor —

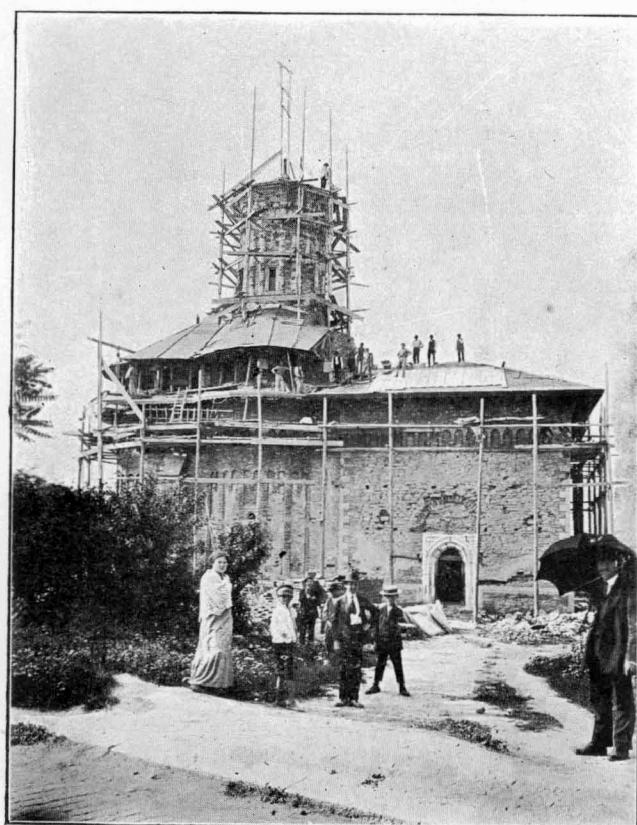
4. Bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Vederea dela No. 2, în timpul lucrărilor —

se numiau îndeobște în Moldova — ca bis. Albă a lui Ștefan-cel-Mare din Baia, vechia bis. Albă din Iași, în locul căreia s'a zidit mai târziu Mitropolia, bis. Albă din Botoșani, care era chiar Uspenia și a.

Ca biserici de mir, Sf. Gheorghe și Uspenia rămaseră în grija orașului. Soarta lor, se pare, fu mai bună decât acea a bisericii lui Ștefan-cel-Mare din Păpăuții învecinați. Căci, pe când aceasta, înainte de a fi fost înzestrată și prefăcută la 1751 în mănăstire de Constantin-Vodă Racoviță, ajunsese aproape de ruinare, bisericile Doamnei Elena se păstrau în bună stare. Cel puțin nu avem mărturii care să ni le arate altfel. Ele erau bine întreținute de târgovești, cari le creără anumite venituri. Astfel, pe lângă venitul marilor iarmaroace dela Sf. Ilie

și Sf. Maria ce se țineau în Botoșani, Uspenia mai avea venitul vătăjiei de arabagii, iar Sf. Gheorghe venitul pecești târgului. Iată în ce constă aceasta.

Pecetea târgului, care se ținea de săltuz și pârgari și trebuia să figureze pe actele emanate dela aceștia, se punea numai în schimbul unei taxe, în bani sau în natură. Această taxă constituia venitul pecești, care, se vede, era destinat pentru anumite trebuințe ale târgului. Așa, pe la 1780, venitul pecești orașului Botoșani se destină bisericii Sf. Gheorghe, ceia ce aduse schimbarea herbului: păunul de până aci fu înlocuit cu chipul războinic al Sf. Gheorghe, sdrobind capul balaurului. Pe câmpul pecești, înaintea sfântului călare, se puse imaginea unei biserici, închipsuind, de sigur, ctitoria Doamnei Elena. Inscriptia nouă a pecești fu următoarea: PESETU TÂRGULUI BOTOȘANI, AFIEROSIT(Ă) LA SFETI

5. Bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Fațada dela nord, în curs de restaurare —

GHEORGHI, 1870. Această pecete, repro-

dela deregătorii târgului, în schim-
bul unei taxe, care, după un act de

6. Biserica Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Fațada dela nord, după restaurare —

mente, vol. V, pag. 260-anexă, se pu-
nea, cum am zis, pe actele emanate

mai târziu, din anul 1827, era o oca
de ceară, prețuită în bani.

Cum am văzut mai sus, bisericile Uspenia și Sf. Gheorghe avură a-

au suferit în decursul timpului. Astfel ele fură «înnoite», restaurate, la 1724-5

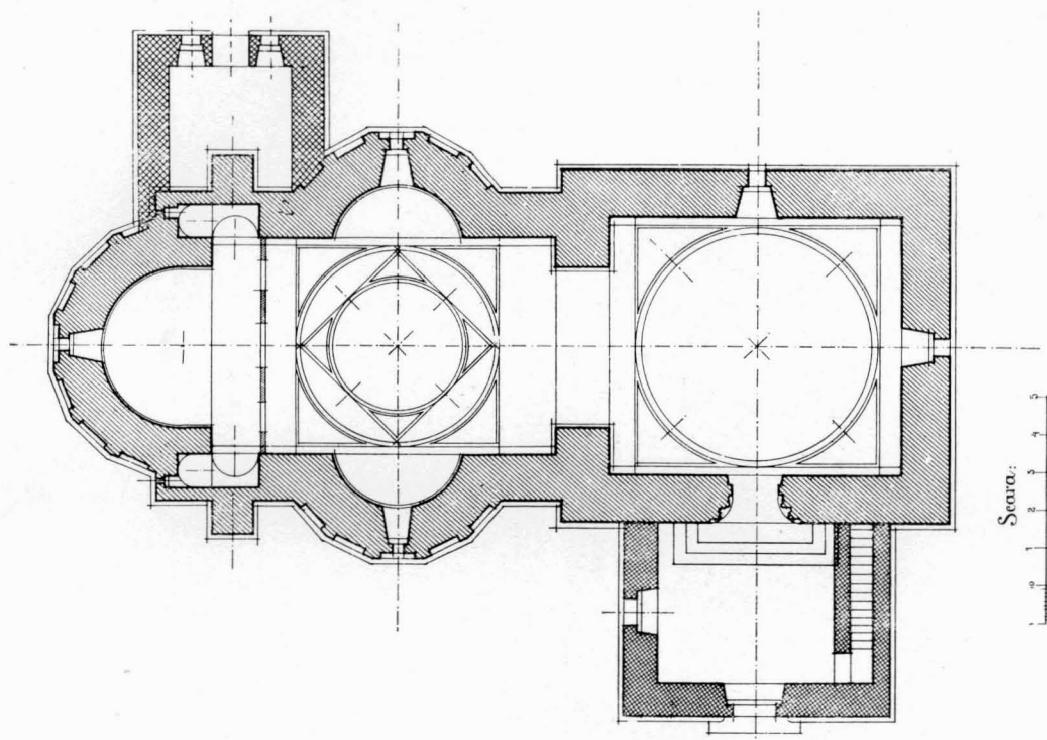
7. Biserica Sf. Gheorghe-Botoșani,
— Fața de la sud, după restaurare

proape aceeaș soartă. Aceasta și în privința adauselor și prefacerilor ce

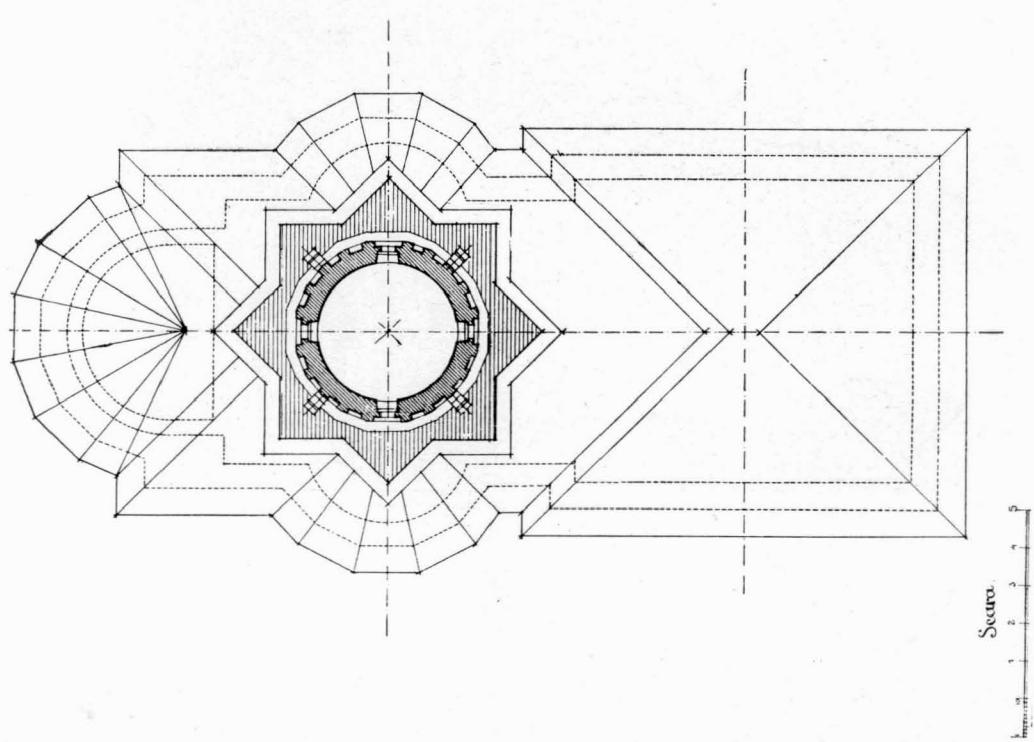
de Mihai-Vodă Racoviță. Pentru Uspenia lucrul e atestat de o inscripție,

de miazăzi a altarului. Iată și in-

AČASTĂ CLOPOTNIȚĂ, ADĂUGIRE LA ZĂ-

9. Planul bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.

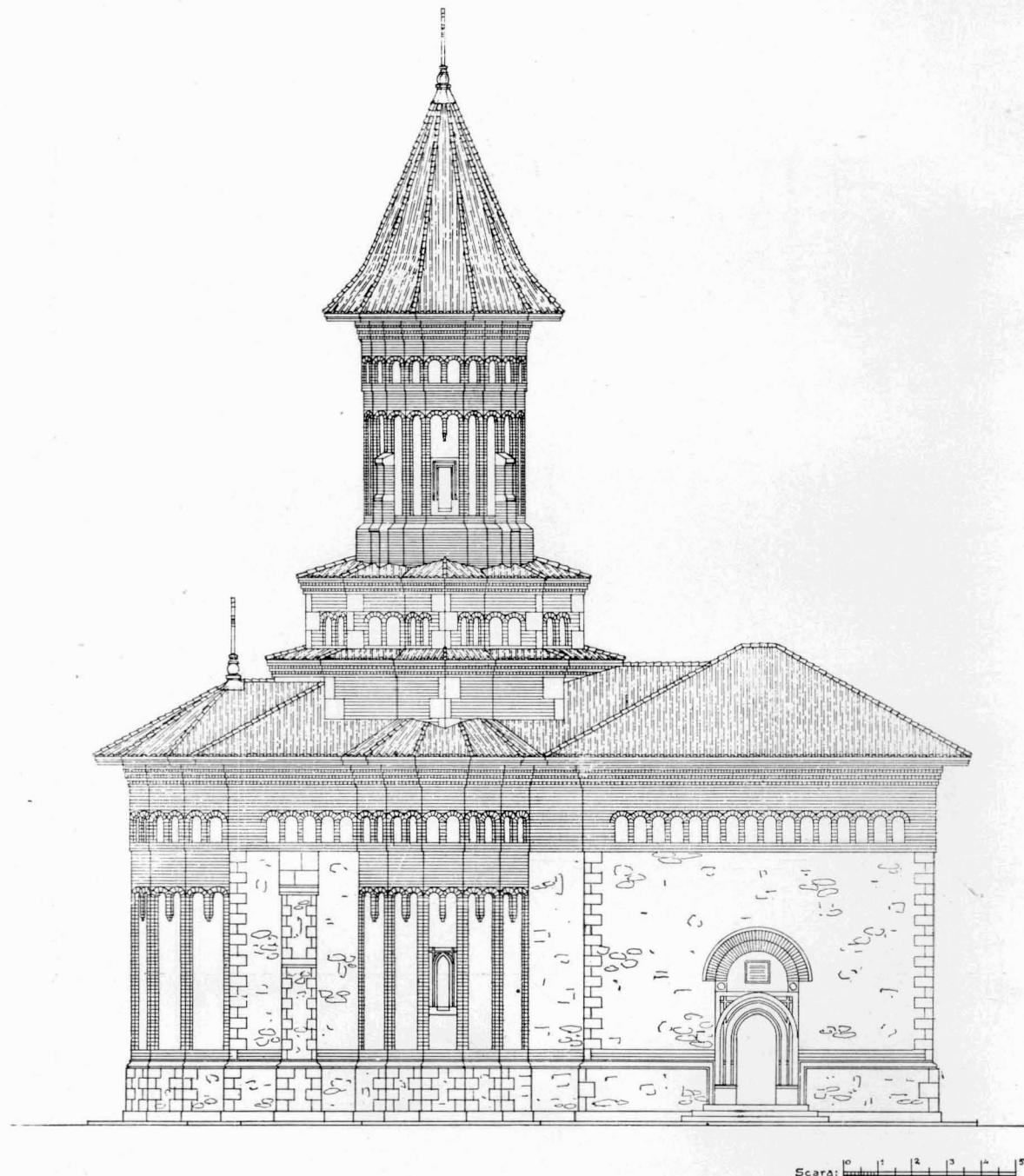
10. Planul acoperișului bis. Sf. Gheorghe-Botoșani.

scriția acestei ultime reparațiuni: DIRE BISĂRICI, PRECUM ȘI ACOPERĂMĀNTUL,

S'AŪ FĂCUT CU CHELTUIALA BISĂRICI, ÎN VREME EPITROPILOR DIMITRI CRĂSTE, PREJN] OSTINELILE INTREBUINȚATE DI SĂRGUITO-

RIUL ACESTUI SF. LĂCAŞ, SFINȚIE SA ICONOMU ALECSANDRU URZICĂ, LA ANUL 1864, AVGUST 16¹⁾.

ALEX. LĂPĒDATU.

11. Biserica Sf. Gheorghe-Botoşani.
— Faţada dela nord, restaurată —

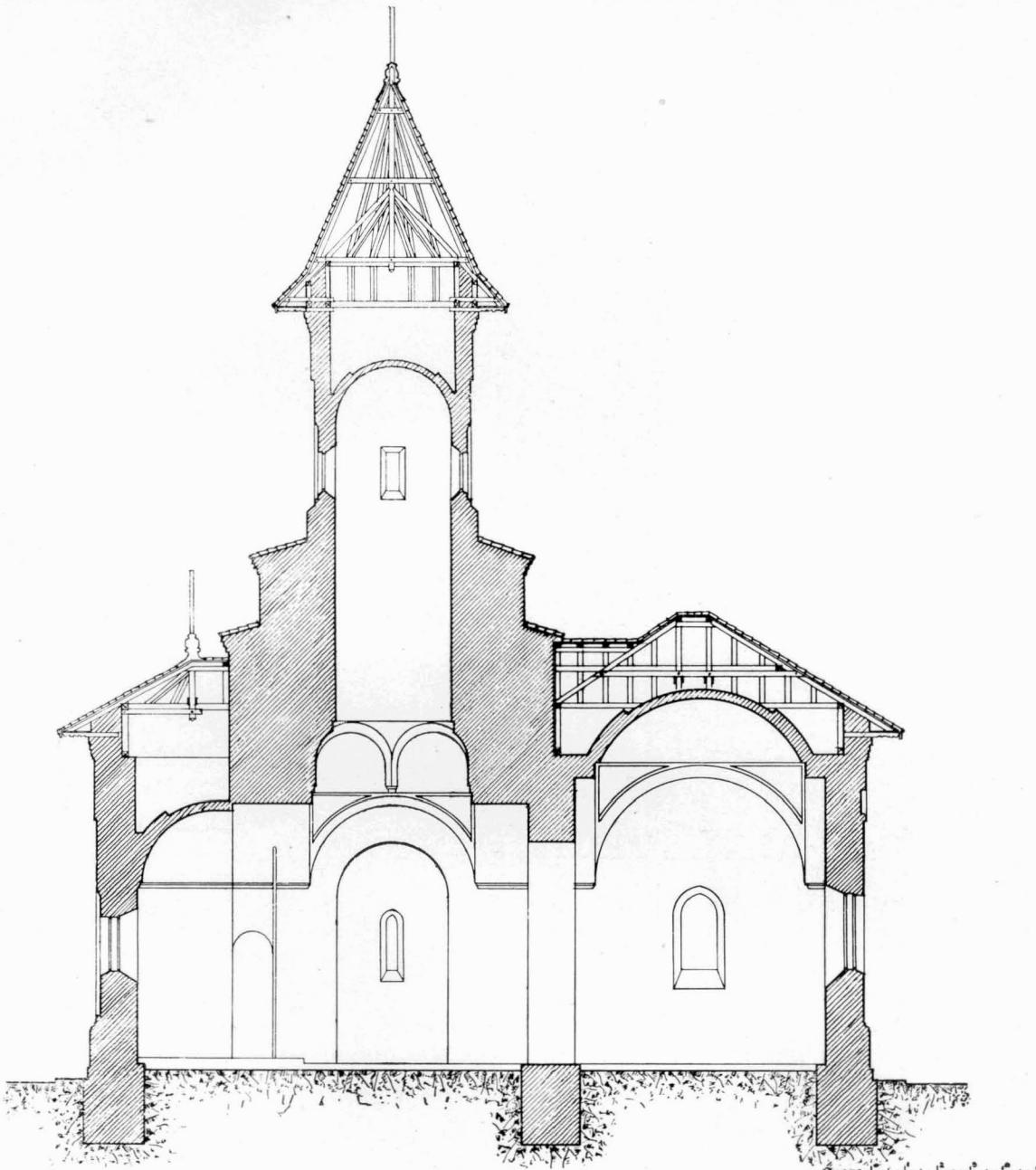
¹⁾ Pentru redactarea acestui *istoric*, s-au folosit următoarele scrierii : 1. Cronica lui Eftimie, ed I. Bogdan, în Vechile cronice moldoveneşti până la Urechia, Bucureşti 1891 ; 2. Notişă istorică despre oraşul Botoşani, de Al. Papadopol-Callimach, în Analele Academiei Române, ser. II, tom. IX, 1887 ; 3. N. Iorga, Inscriptii Botoşanene, Bucureşti 1905 (din Ins-

criptii din Bisericile României, vol. I) ; 4. Acelaş, Documente relative la Botoşani şi note la ele, în Studii şi Documente, vol. V, Bucureşti 1903 ; 5. Acelaş Un oraş românesc : Botoşanii, în Istoria Românilor în chipuri şi icoane, vol. II, Bucureşti 1905 ; 6 Acelaş, Documente Hurmuzaki, vol. XV ; 7. Th. Codrescu, Documente, în Uricarul, vol. II.

2. Descriere.

Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani se poate considera ca un tip foarte răspândit la bisericile de stil moldovenesc din secolul al XVI-lea. Ea pre-

Iași, Precista din Bacău, însă fără cărămizile și teracotele smălțuite ale acestora și cu pietraria cioplită lucrată mai simplu. Prototipul tuturor acestor biserici este Sf. Ioan din Siret.

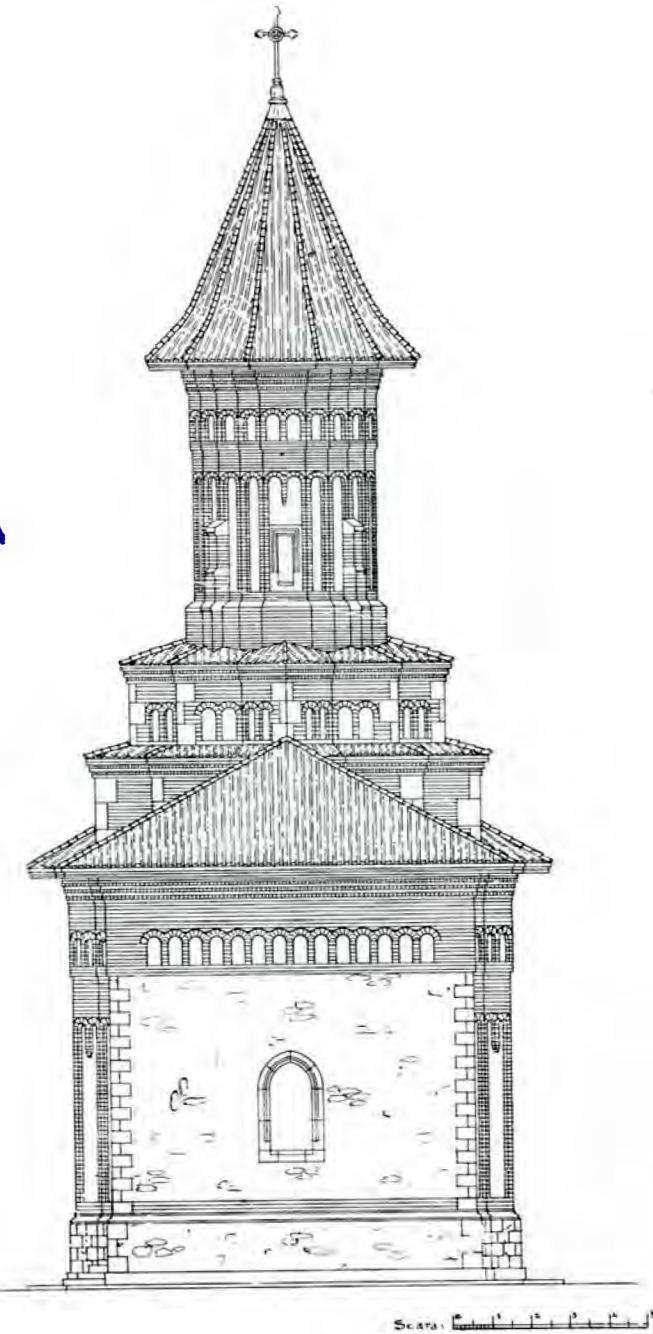
12. Biserica Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Secțiune prin axa longitudinală —

zintă aceleași caractere ca bisericile din timpul lui Ștefan-cel-Mare, însă cu materiale și mijloace mai simple. Se aseamănă cu bis. Păpăuți, Sf. Nicolae din Dorohoi, Sf. Gheorghe din Hârlău, Sf. Nicolae Domnesc din

Ele constau, în linii generale, din un naos, cu planul în formă de treflă (cu altar și sănuri semi-rotunde în interior și poligonale în exterior); peste naos se ridică turla unică, pe cunoscutul sistem de bolți, care constă din

patru arcuri diagonale, răzimate pe cheile celor patru arcuri ce se razină pe colțurile naosului. Se știe că acest sistem de construcție este

In exterior caracterele acestor bisericici sunt: proporția potrivită între masa cubică a pronaosului și naosul înălțat prin suprapunerea turlei; înăl-

13. Biserica Sf. Gheorghe-Botoșani.
— Vedere din față —

exclusiv moldovenesc.

Pronaosul este patrat, mai larg ca naosul și acoperit cu o calotă sferică; aceste biserici n'au pridvor; câte odată el își să adăogat în urmă.

țimea relativ mare a corpului bisericii până la cornișe; bogata decorație a fațadelor, obținută prin cărămizi câte odată smălțuite și discuri de teracotă colorată. Fațadele altarului, ale sănu-

rilor și ale turlei sunt decorate în întregime până la soclu cu firide, arcaturi de diferite forme și filare verticale pe muchile poligoanelor. Aceasta în opoziție cu fațadele pronaosului, unde decorația se mărginește de obiceiu la partea superioară. Fereștele altarului și ale sănurilor sunt mici și dreptunghiulare, acele ale pronaosului din contră mari și ogivale, câte odată decorate cu bogate rozace gotice.

Turla poligonală, în genere luminată prin patru ferestre mici la partea ei inferioară și cu patru contraforți pe diagonală. Bazele turlei sunt com-

puse din două părți suprapuse, cea de jos patrată, cea de sus poligonala și stelată; altădată amândouă stelate. Aceste biserici au câte odată patru contraforți exteriori, așezăți într-o parte și alta a sănurilor, altădată numai doi la altar și unul mic sub feareastra altarului, în axul bisericii.

Cu toate că aceste biserici au caracter comune atât de accentuate, totuși diferențele dintre ele sunt multe: fiecare își are aspectul ei particular, forme și dispoziții variate, cari toate ne arată cu ce măestrie știau meșterii de atunci să mânuească arta lor¹⁾.

N. GHİKA-BUDEŞTI

¹⁾ Pentru lucrările de restaurare, a se vedea memoria publicat în acest Buletin, fasc precedent, ca

anexă la Raportul general cu privire la lucrările Comisiunii Monumentelor Istorice în 1911.